

УДК 338.43

В.А.Мамчур, аспірант*
ННЦ "Інститут аграрної економіки"

ІНСТИТУЦІЙНІ ЗМІНИ І АГРАРНА ПОЛІТИКА У РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Анотація. У статті досліджуються інституційні зміни і аграрна політика Подільського регіону з метою вдосконалення і розробки програм аграрної політики даної області і суміжних територій.

Ключові слова: інституційна зміна, аграрна політика, подільський регіон, інституційна структура.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день, коли широко обговорюється умови світової фінансової кризи аналізують проблему забезпечення стабільності питання вдосконалення аграрної політики (АП) Подільського регіону і інших регіонів, України, саме це викликає потребу в дослідженнях питання інституційного устрою даного регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження причин і характеру інституційних змін складає предмет аналізу як соціологів, так і економістів. У різні періоди їх вивченням займалися Т. Веблен, Р Коуз, Д. Норт, А. Е. Шастітко, А. Н, Олійник. Вивчення мінливості інститутів на рівні окремого регіону є важливою умовою для розкриття суті процесу інституційних змін, оскільки – це не що інше, як основа економічної системи держави.

Мета дослідження. Метою і завданням статті, являється розгляд питання інституційного¹ устрою Подільського регіону, виявлення етапів і основних проблем розвитку, а також розробка програм вдосконалення аграрної політики Хмельницької області і суміжних територій, націлених на вирішення позначених проблем шляхом їх інституційного вдосконалення. Розгляд питання інституційного устрою регіону неможливий без використання положень інституційної теорії.

На думку автора потрібно проаналізувати роль інститутів, а саме визначення таких понять, як "інститути", "інституції", "інституційна структура", "інституційна зміна", які використовуються в ході подальшого

* Науковий керівник к.е.н., Шпикуляк О.Г.

¹ Інституції - це "правила гри" в будь-якому суспільстві, ті обмежувальні рамки, які організують взаємини між людьми, зменшують невизначеність цих взаємин, вносять порядок до повсякденного життя. Розроблені людьми інститути можуть бути формальними: конституції, закони, різні офіційно закріплені норми; а також неформальними: договори, угоди, добровільно узяті на себе норми поведінки, неписані кодекси, професійної самосвідомості і ін. Всі разом вони утворюють інституційну структуру суспільства і економіки. (Д. Норт)

вивчення позначеної проблеми, і вимагають подальшої конкретизації. Звернувшись до праць даної проблематики відомих учених, науковців, можна виділяти в структурі інститутів аграрної політики інституції, які можна розбити на наступні категорії рис.1.

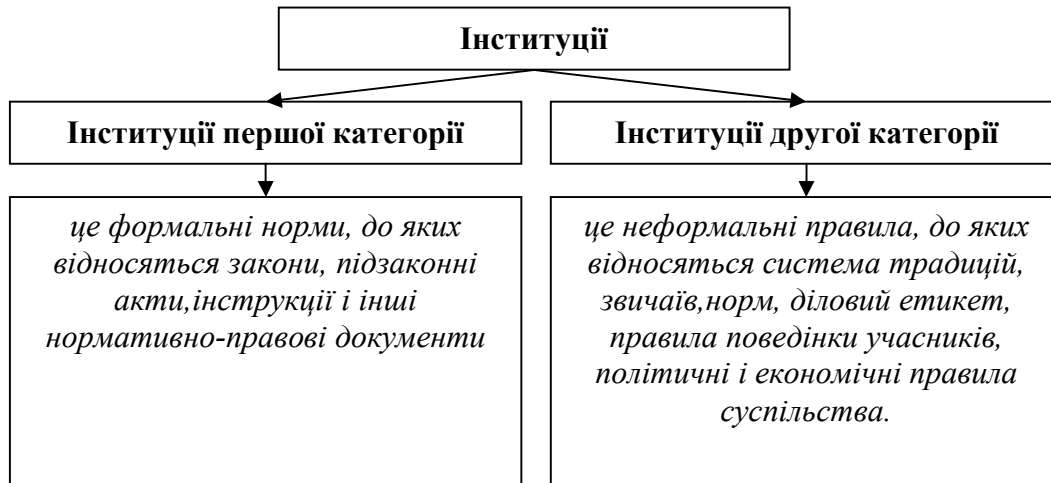

Рис.1. Інституції в структурі інститутів аграрної політики

З рис.1. інститути можна розглядати як сукупність звичаїв і вдач, норм, правил поведінки, політичних і економічних правил суспільства, зафіксованих в законодавстві, законах і інструкціях, а також - це механізми координування політичних і економічних процесів що склалися в країні і регіоні, як наприклад: вибори і/або ринки. На рис.2. представлено бачення видів інститутів відповідно до вивчення проблеми.

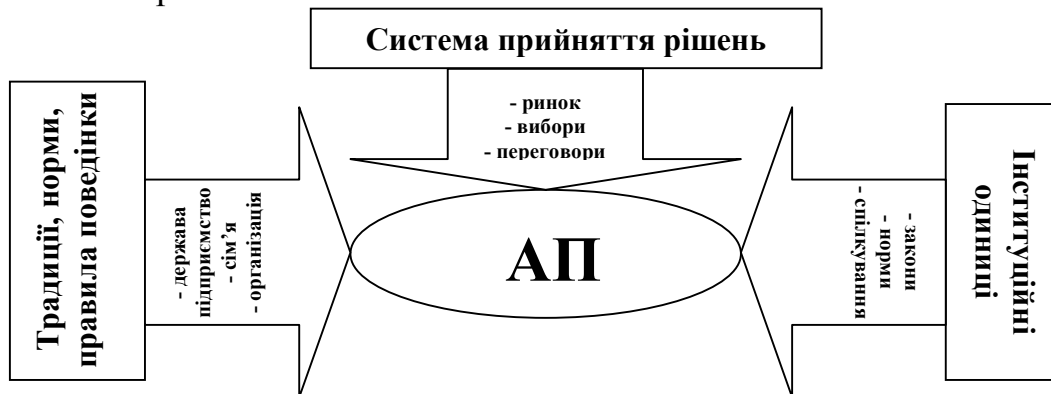

Рис.2. Види інститутів і аграрна політика

Сучасна економічна наука для визначення "інституту" спирається зазвичай на поняття норми або правила різних аспектів діяльності господарських суб'єктів і їх груп [1, 2]. В.М. Полтерович, досліджуючи інституційні "пастки", використовує терміни "інститут", "норма", "правило поведінки" як синоніми, не

вдаючись до теоретичних уточнень [3]. В.Г. Гребінників пропонував вважати за інститут комплекс стійких ролевих функцій і поведінкових особливостей соціальних і економічних агентів [4].

Економічні інститути визначаються як "суспільно визначаючі функціонально-організаційні форми колективної економічної діяльності, через які реалізуються системні функції економіки" [5]. Багато економістів під інститутами розуміють фірми, що реалізують виробничу функцію, домашні господарства, організації, фінансово-промислові групи, банки, біржі, гроші і т. п.

Результати дослідження. Отже можна стверджувати що саме інституційна структура визначає тип економічного устрою регіону і ефективність АП зокрема. Розвиненість інституційної системи регіону, її гнучкість і здатність реагувати на еволюційні зміни значно сприяє аграрному розвитку регіону, а також створює сприятливі умови для формування шляхів вдосконалення аграрної політики Хмельницької області і суміжних територій, створенню нових інституційних одиниць².

Якщо інституційна структура знаходиться у стадії формування або зміни, то інститути, які її формують, виникатимуть і закріплюватимуться залежно від порівняльної ефективності альтернативних способів координації господарської діяльності.

Інституційні зміни - це складова частина процесу соціально-економічного розвитку, що виражається в розвитку і зміні соціальних інститутів. Інституційні перетворення - формування системи соціально-економічних відносин шляхом створення відповідних економічних, правових і соціальних інститутів (лат. *institutum* - установа, устрій). Інституційні перетворення лежать в основі зміни суспільно-економічного пристрою і можуть здійснюватися як революційним, так і еволюційним шляхом [6]. На рис.3. представлено основні напрямки інституційних перетворень.

Зміна моделі економічного розвитку, стратегії і політики, може призводити до зміни інститутів, напрямок інституційних змін залежить від основних інститутів: прав власності, ролі держави, нормативно-законодавчої бази, податкової і судової системи, "правил гри" на ринку, типів господарювання і його різних організацій. Основними тенденціями які визначили основний розвиток інститутів являється приватизація - яка являється "головний економічний феномен у всьому світі" і дерегулювання - зменшення прямого втручання державних інститутів в економіку. Держава за основною своєю функцією створює конкурентне середовище, єдині "правила гри", розвиток

² Інституційна одиниця - це господарююча одиниця, яка може від свого імені володіти активами, брати зобов'язання, здійснювати економічну діяльність і операції з іншими одиницями. Інституційними одиницями можуть бути юридичні особи і фізичні особи (або їхні групи) у формі домашніх господарств.

ринкової інфраструктури, але на сьогодні спостерігається централізоване управління зверху. Реструктуризація підприємств, зокрема базових галузей промисловості включає в себе стимулювання малого і середнього бізнесу [6]. Отже, процес вдосконалення АП області вже в найближчій перспективі вимагає реалізації ряду "інституційних змін"³.

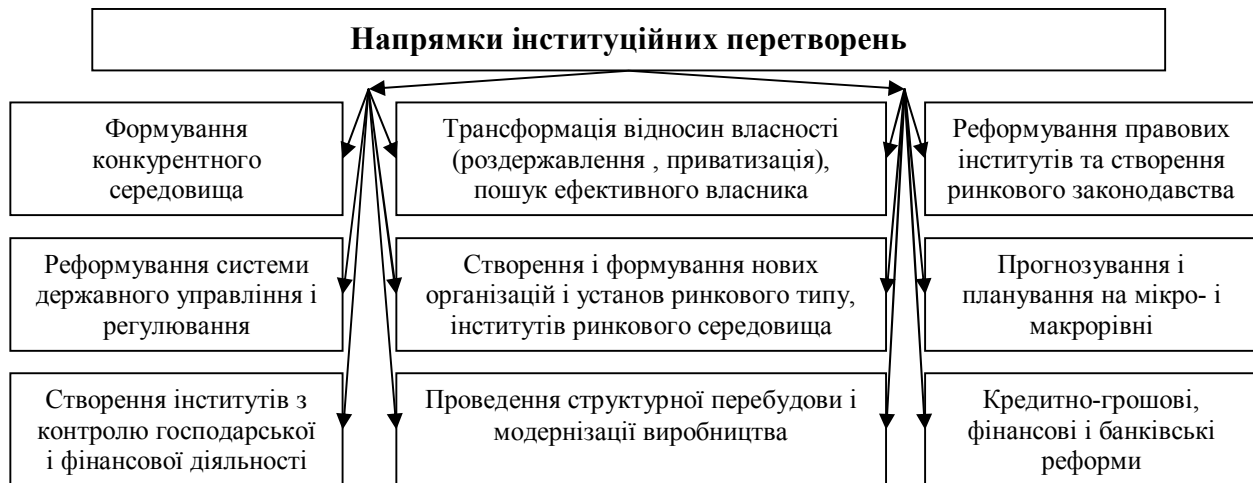

Рис.3. Основні напрямки інституційних перетворень

Із інституційних змін виділяють таке поняття, як "інституційна угода"- певний набір поведінкових правил, які управляють поведінкою в конкретних умовах в заданій сфері діяльності. Д. Норт під "інституційною структурою", розуміє всю сукупність "інституційних угод" в економіці, включаючи інституційні одиниці, законодавство, звичаї і ідеологію. Ми ж використовуємо термін "інститут", маємо на увазі "інституційну угоду". Використання поняття "інституційні зміни" зазвичай стосується змін в конкретній "інституційній угоді або структурі". На рис.4 наведений взаємозв'язок між інститутами, інституційними угодами і структурою.

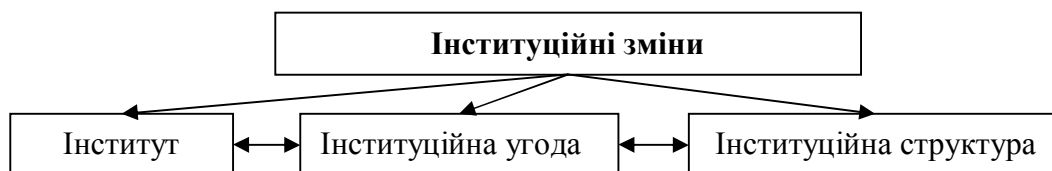

Рис.4. Зв'язок між поняттями інституційної економіки

³ Зазвичай використовується стосовно змін в якій-небудь конкретній "інституційній угоді", або, іноді, до змін у всій "інституційній структурі"

Специфіка української економіки така, що "інституційні зміни", не тільки можуть, але і повинні аналізуватися комплексно, тобто в рамках всієї "інституційної структури" економіки. Такий підхід в рівній мірі стосується і проблеми становлення структури власності, інвестиційних інститутів, нормативно-законодавчої бази, аграрної політики, професійно-інформаційної підтримки і інших інститутів. Особливості становлення аграрної політики, як самостійної "інституційної угоди", можуть зрозуміти тільки в контексті "інституційних змін" за часів трансформації економіки.

Крім того, інститути проходять відбір в результаті дії конкуренція інститутів. Тільки на відміну від звичайних ринків, де формуються ринкові ціни, які детермінують оптимальні пропорції виробництва, на інституційному ринку відбувається відбір інститутів залежно від їх здатності охоплювати найбільшу кількість взаємодій ринкових агентів, порівняно, низькому рівні трансакційних витрат. Але це притаманно тільки для "конкурентного" інституційного ринку.

Сукупність, взаємодіючих інституційних одиниць, що ухвалюють економічні рішення в інституційних умовах, є економічною системою. Різні економічні системи відрізняються не видами економічної діяльності і не економічними процесами (виробництво, обмін, споживання, заощадження, вкладення засобів в капітальні блага, і в людський капітал з метою їх накопичення для зростання продуктивності і збільшення випуску продукції), а характером існуючих інститутів економіки і способами їх впливу на ухвалення економічних рішень.

Висновки та перспективи подальших досліджень. З сказаного раніше очевидно, що можна розглядати як мінімум три інституційні "вимірювання": формальні правила, неформальні обмеження і ефективне забезпечення цих правил і обмежень [7]. Інституційні зміни - це складний процес, як правило, що вимагає значних фінансових і інтелектуальних ресурсів, а також істотних тимчасових витрат. Хоча формальне здійснення багатьох інституційних змін можливо за короткий період часу шляхом ухвалення політичних і/або юридичних рішень, на практиці впровадження і/або реалізація подібних формальних правил відбувається не відразу, особливо в українській дійсності. А якщо мова йде про неформальних обмеженнях, пов'язаних із звичаями, традиціями і кодексами поведінки, то ці обмеження ще менш сприйнятливі до свідомих зусиль реформаторів.

Силою інституційних змін, що діє, є інституційна одиниця, яка є головним «гравцем» в процесі формування інституційної структури. Дуже важливо враховувати в процесі формування аграрної політики цілеспрямовані дії

економічних агентів для досягнення якихось своїх цілей, що, у свою чергу, веде до зміни існуючих інститутів. Цю взаємозалежність особливо підкреслимо.

Сьогодні можна виділити два типи інституційних змін: ендогенні (еволюційний) і екзогенні (революційні). Ендогенними можна назвати такі трансформації інституційної структури економіки, які здійснюються шляхом еволюційної зміни існуючих правил і норм, складових основу інститутів.

Екзогенні інституційні зміни є за своєю природою радикальнішими і найчастіше виявляються при імпорті інститутів. Імпорт інститутів можливий тільки тоді, коли вектор розвитку наявних інститутів збігається або, принаймні, не суперечать вимогам свідомо впроваджуваних інститутів [8]. Екзогенні інституційні зміни здійснюються і у тому випадку, коли інститути конструюються на підставі розумових конструкцій, ідеологій і теоретичних побудов, які ніде не існували на практиці.

Крім того, всі типи інституційних змін, які описані в економічній літературі, можна згрупувати так:

1. Інкрементні інституційні зміни, що відбуваються за рахунок закріплення неформальних правил, норм, інститутів в щодо малих групах з сімейно-спорідненими зв'язками. Ефективно знижує трансакційні витрати для членів групи.

2. Еволюція інститутів, коли виникаючі неформальні практики поступово закріплюються як загальноновизнані у формальних інститутах.

3. Революційні інституційні зміни. Зазвичай проявляються при екзогенному запозиченні інститутів, або їх "імпорті" [8].

Інституційні перетворення здійснюються на рівнях, які можна розділити по наступних підставах:

по джерелу виникнення: державні (ініціація яких здійснюється державною владою); державно-регіональні (ініціюються державною і регіональною владою спільно); регіональні (здійснення яких передбачене тільки в даному регіоні).

по напрямку реалізації: галузеві (дія яких розповсюджується тільки на окрему галузь економіки країни і/або регіону); корпоративні (дія яких розповсюджується на окремі підприємства в даній галузі).

Здійснення даних змін можливе як в окремій галузі, так і в економіці регіону в цілому.

Література

1. Норт Д. Інституційні зміни: рамки аналізу / Д. Норт // Питання економіки. – 1997. – №3.
2. Шастітко А.Е. Умови і результати формування інститутів / А.Е. Шастітко // Питання економіки. –1997. –№ 3.
3. Полтерович В.М. Інституційні пастки і економічні реформи / В.М. Полтерович // Економіка і математичні методи. –1999. –Т.35. –№ 2.
4. Гребінників В.Г. Інституціоналізм як методологія економічної науки // Інституційна економіка: Навчальний підручник / Під ред. акад. Д.С. Львова. М.: ІНФРА М, 2001.
5. Зотов В.В. Інституційні проблеми функціонування і перетворення економіки Росії. / В.В. Зотов, В.Ф. Пресняков, В.О. Розенталь // Економічна наука сучасної Росії. –1999. –№ 1. – С.10.
6. Економічний словник / Під ред. А.І. Архипова.-М., 2001.
7. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Д. Норт - С. 17, 26, 137.
8. Олійник А. Сценарії інституційного розвитку перехідного суспільства. / А. Олійник //МЕМО. – 1996. – № 12. – С. 22.

Summary

Institutional changes and agrarian policy are in development of region / Mamchur V.A.

In the article institutional changes and agrarian policy of the Podil'skiy region are investigated with the purpose of perfection and program of agrarian policy of this area and contiguous territories development.

Key words: institutional change, agrarian policy, Podil'skiy region, institutional structure.